
Lázár Imre

E-K-O-LÓGIA

Eltökélte tehát a legnemesebb mester, hogy az a lény, aki-nek semmi sajátságosat nem adhatott, ami egyedül az övé lett volna, együtt bírja mindazt, ami külön-külön lett sajátja az egyes teremtményeknek. Így hát az ember megkülönböztető jegyek nélküli teremtményként fogant meg benne, majd őt a világ közepébe helyezve így szól hozzá: Sem biztos helyet, sem sajátos arcot, sem pedig semmiféle csak téged illető szerepkört nem adtunk neked Ádám, hogy amely helyet, amely szerepkört óhajtasz, azt birtokold kívánságodnak megfelelően... Ki-ki amit ápol, az növekszik fel, az hozza meg gyümölcsét benne. Ha vegetatív dolgokat, növényé lesz, ha az érzékieket, állattá, ha az ész dolgait, égi lény, ha a szellem dolgait, angyal lesz és Isten fia.

Pico della Mirandola a gnóvizist a reneszánsz korába mentő szavai új értelmet nyerhetnek, ha az „óhajtott szerepkör” kínálta nembeliség helyébe a „világ közepébe helyezett” emberre ható környezet alkatát és kölcsönhatás szövetét, a változó súlypontú E-K-O-t léptetjük.

E-K-O, az ember-környezet-organizmus az embert maga fölé emelő természet és az ember alkotta művi világ kölcsönhatáshálóójából szövődik történettel, arcéllal rendelkező lényé az önző gének és az önző mémek (a kultúra génjeinek) játszmájában. E-K-O útja Árkádiától Utópiáig ível, GAIA-val Metaman, Gregory Stock internet kábelzetű globális gólemje néz farkasszemet. Mély Zöld nosztalgia és radikalizmus, szerves lépték az egyik oldalon, spekuláns megabyte money, cybertér és computópia a másikon. Egy természetesen szövődő, az emberi idő léptékével összevethetetlenül tágasabb időben szervesedő, fejlődő világ néz szembe egy ember tervezte, szervezte számítógépes, megapoliszokba és kommunikációs hálózatokba foglalt szerkezettel, melynek változásüteme exponenciálisan gyorsuló tempót diktál, és lassan már a szomszédos nemzedékek között is szakadéknyi távolságot támaszt. Az E-K-O története a szerves és a művi világ együttfejlődése, koevolúciója, komédiája és tragédiája, sajátos eszkatológia. A biológiai és a gondolati világ nagy közös elbeszélése, a gének és mémek másológépezeteinek kölcsönhatásokba foglalt „hőskölteménye”.

Ökopiramis – a szerves világ mérnöki karikatúrája
E-K-O nem más e karikatúra szerint, mint a kölcsönhatás folyamatokat burkoló egyenlő oldalú piramis, a mémek és gének szférái közé feszülő ökoviszonyokat összegző kapcsolatháló. Önironikus kísérlet, hogy ezt a „szemléltetetlen világegészt”, szerves szövevényt egy tetraéder terében vektorokkal, és ökodinamikusan kölcsönhatásokat jelképező egyszerű ábrákkal jelenítjük meg. Mechanikus egyszerűsítés a kaotikus, viselkedésű összetett rendszerek világában – legalábbis illetlenség. Tegyük mégis kísérletet.

E tetraéder csúcspontjaiba helyezett „világok” együttlétezését próbáljuk megragadni. A gének világa az ökoszféra,

magá a szerves természet, a bioszféra valósága, míg a mémeket – az összemosó szociokulturális kifejezésből kibontva – a *technoszférában*, a *szocioszférában* és az információs folyamatok világában, az *infoszférában* látjuk testet öltetni. A szocioszféra a társas létezés formáinak világa, a technoszféra a tárgyak, eszközök, technológiák szférája. Az infoszféra az ideák, hiedelmek, a kódolt üzenetek, nyelvek, írások, képek és jelképek világa.

E-K-O nak milliárd alakja, eseményekhez, pillanatokhoz rendelt alakzatai vannak, de nagy uralkodó hatások fémjelezte E-K-O-kat is megkülönböztethetünk.

E pillanatban, ahogy írom ezt az írást, e pillanathoz szervesedő E-K-O szövetében az öko-kaliptikus látomást kínáló ezredvégi természeti környezet, az írást segítő notebook, az írásra bátorító emberek szeretete, érdekei, ökológiai elfogultságok, eszmék, és hiedelmek szövődnek körém, E-K-O-mmá, de külön E-K-O minden létfenntartási rendszer is, a zsákmányoló, a földművesé, az energifaló kortárs városlakóé.

E-K-O szférái maguk is szerves, és a maguk törvényei szerint másolódó dinamikus lét-minőségek. Egymás környezetét képező ökoszisztémák, és egymással ökológiai viszonylatba kerülő „meta-organizmusok”. Valójában maguk is – *Hawley* humán ökológiai meghatározásával – a kölcsönös függőségek adaptív hálózatainak tekinthetők. Hálózatos, és változó kölcsönösségükben határok nélkül is összetartozó mintázatok. Rendszerek határok nélkül. Tárgyak és emberek, technológiák és emberi csoportok, intézmények és élőhelyek, gondolatok és természet: gének és mémek egymás környezeteként, és egymás öko-játéktársaként. E világok gyújtópontjában áll az ember, melynek Énje, Lelke változó határaival terjedhet az eszmék, a társas lét sőt a tárgyak világára is. A gyújtópontban álló Én lehet a Self, a descartesi „res cogitans”, s lehet maga a lélek is, a vándor, vagy a mikroteosz. De azt, hogy ezt a humán ökológiai fókuszot miként értelmezzük, már maga is az E-K-O alkatának függvénye, ez az Én jelentésének infoszférikus függősége.

Az E-K-O „anatómiai” képe e humán ökológiai gúla. Az embert környező szférák tetraédere, melynek közös terében minden emberre vonatkoztatható tárgy, fogalom rendelkezik mind a négy szféra vektoraival, és e tárgyak, intézmények, fogalmak, jelenségek összegződése nyomán kirajzolódó „eredő E-K-O képlet” vagy „eredő környezeti hatás” eredő vektora jelöli ki az E-K-O súlypontját.

A változó időben a jellemző vektorok eredőértéke maga is változik. Ez az időben változó vektorképletek eredője által kijelölt súlypont görgeti egyik történeti állapotából a másikba a teljes E-K-O-t. Ám az E-K-O-ra is igaz, mint az evolúció minden teremtett lényére, hogy a létében őrzi a filogenezis stációját, s hogy egy fejlettebb réteg működés-zavara esetén az ősi réteg jut uralomra, azaz adott esetben E-K-O súlypontja változik.

E-K-O természetrajza a humán ökológiai tudományokban összegződik. A természetes és mesterséges, társas és tárgyi, vagy épp fogalmi környezetek és a terükbe vetett ember közötti kölcsönhatásháló a humán ökológia vizsgálódásának tárgya. E befolyások sajátos kényszereikkel szabják meg a sikeres viselkedés készletét. Az evolúció bölcsessége és a designerek felelősége e befolyások természetrajza nélkül felfedetlen marad. A környezet magatartásalakító mintázatát nevezhetjük *behaviour setting*-nek is. Hamvas öt génusza, a Bauhaus vagy az organikus építészeti terek, az óra-, menet-, és egyéb rendek, a média, a gravitáció, a klíma, a fényviszonyok, a társas kötelék szerkezete és sorolhatnánk még, mind-mind meghatározó viselkedésformáló tényezők. Mindez új éberséget igényel, afféle kritikus environmentalitást.

Parks és *Burgess* a város, *Kurt Lewin* mező-elmélete a társas lét, míg *Hannan* az intézmények ökológiájáról írt. *Kenneth Boulding*-nál a gazdaság, illetve az emberek és tárgyak populációinak ökodinamikájáról olvashatunk. *Makkay* a nyelv ökológiájáról állított elméletet fel, és *Csányi Vilmos* a koncepciók ökológiájáról írt az evolúció általános elméletében. Ez a – *Mysterud* által kiterjesztett vagy széles ökológiának nevezett – fogalmi keret lehetővé teszi, hogy a természetes ökoszisztémák mellett a szociokulturális környezetben is felfedezzük a hálózatos kapcsolatok öko-logikus rendjét. Ez E-K-O valósága. A szolid határolt dolgok világa az információs, energetikai kapcsolatok hálójában feloldódik. A határok már inkább interface-k, mediálók, fordító mechanizmusok.

E-K-O-ökológia

De az E-K-O környezetszférái is élnek, bonyolódnak, létük evolúciós történet.

E szférák, mint meta-organizmusok között az ökológiai viszonylatok teljes körét felleljük: kizáró-versengő, ragadozó-préda, szimbiotikus, mutualista, semleges-parazita relációk váltakoznak korszakonként. Uralkodhat a természet a tárgyi világ, a gondolatok és a társas lét fölött, ahogy egyeduralmukodóvá válhat a technoszféra a másik három szféra, létvilág fölött. Az E-K-O értelmezés megmutatja azt is, ahogy az eltérő adottságú természeti környezet és a technoszférában foglalt lelemény együtt hogyan emel egy embercsoportot a másik fölé. Minden E-K-O-kornak meg lehet az uralkodó eszméje, társadalmi rétege.

Ezek a környezeti szférák maguk is „ökoszisztémaként” közösen foglalják be a velük kölcsönhatásban álló embert, emberi közösséget, emberiséget. Ahogy írtuk, E-K-O létezik az egyes ember és csoportok, kultúrák, vagy tájhaszák szintjén, és talán minden kornak van egy totális E-K-O képe, egy összegzett vagy eredő kép. Ez még az ember nembeliségét is érinti. Persze nem egy E-K-O van, hanem egyidejűleg sok, – ha személyes E-K-O-kal számolunk, annyi, ahány ember él. Ha a történeti korok, és a változó környezeti szférák rajzolják ki E-K-O „arcvonásait”, akkor is több, sokszor egyidőben létező E-K-O-val szembe-sülünk. Ezek egymással is vetélkednek, együttműködnek, ökörelációkat alkotnak.

Az E-K-O-k ökológiája a környezet-kultúra rendszerek vetélkedése, vagy szimbiózisa. Ha az E-K-O piramisban

ábrázoljuk vetélkedésüket, akkor észleljük az E-K-O gúla súlypontváltozásait. A vadász E-K-O-t kiszorítja a neolitikus földműves és a pásztor E-K-O-ja, a vadász visszatér és kereskedőként vagy fegyveres kísérettel despotaként támaszt új ökörelációt a rivális E-K-O-kal. A játszma nyertese az egységnyi idő alatt több energiát uraló, hasznosító vetélytárs. Az E-K-O-k belső készletése mind-mind kényelmesebbé tenni a befoglalt Én és a környező szférák közötti alkalmazkodás játszmáját. Az E-K-O állapotváltozásai egyszerre jelentenek evolúciót és devolúciót, egy képben romlást és épülést. Egyik oldalon az út az Aranykor isteni léptékétől a *kali yuga* szörnyvilágáig való romlás története, másik oldalon a *Herbert Spencer*-i fejlődéskép, a mind összetettebb szerveződések, mind magasabb rendszerintegrációs szintek felé törő folyamat. A devolúciós emberkép *brahmin*, *ksatrya*, *vaisya*, *sudra*, és *pária* korokról beszél, a progresszionista, evolúciós emberkép a szakóca-készítőktől *Gordon Pask* ember-komputer kentaurjáig, a „mikro-emberig” jelöl meg új és új E-K-O-kat. A „természeti ember”, a „társas lény”, a „fausti ember” vagy „homo faber” mind-mind más E-K-O-t jelöl, és jelzi a gúlában zajló átrendeződések antropológiai jelentőségét.

A korszakok elitjei is változnak az E-K-O tér változásaival. A természeturalta korra a szakralitás a jellemző – mintha csak a természet lenne a legáttetszőbb szféra az Isten felé. Majd az Aranykor múltával a *ksatryák* ezüst/bronz/vaskora jó, a szociokrácia a nemesek, a rendi hatalom világa, és a szakralitás is a társas világ etoszával telítődik – ahogy azt a kereszténységben látjuk a maga zenitén. A vaskor, a technokrácia kulcsembere az anyagi világ mestere, talán a *vaisya* lehet, és a tömeg térfoglalásával a *sudra* is. Hogy végül a kali yuga a pénz, és a virtualitás világába emelje bünt, a törvényenkívüliség *pária* etoszáat. Elég ehhez az élményhez a szatellita adók esti virtuális valóságában vagy a számítógépes játékok gyilkológép világában kirándulást tenni, a reálgazdaságtól elszakadt pénzvilág forrásait követni a pénzmosodák vagy a legitim - de mégis csak élettellenes fegyveripar felé.

Ugyanakkor az együttélő korok maguk is „ökoszisztémát” alkotnak egy kortársi E-K-O „metszetben”. Fellelhető az ősi E-K-O alakzatok szinte minden formája, a buszmanok világa és a rénszarvaspásztorok kultúrája kortársra a számítógépes yuppinak és a csúcstechnológiát fejlesztő mérnöknek. De még egy alföldi faluban is rátalálunk a nomád állattartók csikós, gulyás örökösire, vagy a majdnem önálló paraszti létre a volt TSZ-paraszt vagy a vállalkozó világa mellett. A magyar falu parasztja, pásztorja és „nadrágos emberei” valódi E-K-O ökoszisztémát alkotnak egy nyelven is külön jelentésekkel, hangsúlyokkal, külön tájjal, terekkel, tárgyakkal, betegségekkel. Így lehet egy kultúrában, egy nyelvközösségben is sok E-K-O létforma.

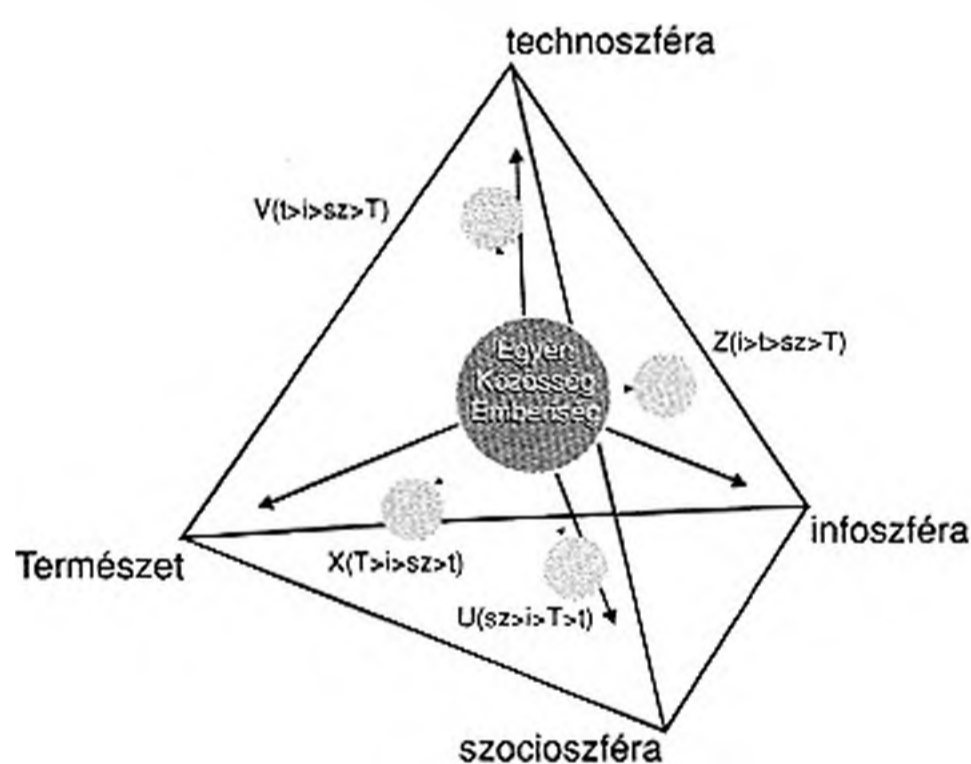
A buszman vagy a Pápua Új-Guinea-i bennszülött E-K-O-ja, és az őt kutató antropológust befoglaló E-K-O állapota évtizedredekkel ível át. A környezetvédő és a technokrata E-K-O farkasszemét néz egymással. Az E-K-O-k harca a hiedelmek, tulajdonok és az érdekek küzdelme is, az E-K-O-k színházában kerül színre a politika hideg vagy forró dramaturgiája is. Az E-K-O rendszerszerűen szövődő kapcsolathálója a folytonos változás kerete. Az E-K-O-k küzdel-

me nemcsak a befoglalt ember vetélkedése, háborúja, hanem a környezeteké is. A lelkiület, vagy a természet a fejlett technológiát is térdre kényszerítheti. Az E-K-O-k konfliktusa ezért a természeti tér elfoglalásán, vagy átalakításán kívül a technoszféra, az intézmények, a szociális világ és az ideák világának az elfoglalását, átalakítását célozza. Az egyik E-K-O a másik dekonstrukciójára tör.

Emberképek az E-K-O terében

Az emberről alkotott elméletek is elhelyezhetők hangsúlyaik szerint ebben a tetraéder-térben. Az E-K-O-ról szerzett tudásunk a környezeti antropológia kiterjesztett keretébe foglalható. Az E-K-O élettana a humán ökológia, az ember és környezetei közötti kölcsönhatáshálókat, folyamatokat vizsgáló tudomány. Valójában az emberkép a gúla különböző pólusaiban más és más arcot ölt. A természeti meghatározottság felől találunk a kulturális ökológiára, a környezeti antropológiára, míg ha a technoszféra felől közelítünk, akkor *Marx* politikai gazdaságtana és *Polányi* gazdasági antropológiája kínál értelmezést, s a szocioszféra felől a szociáldarwinizmus vagy a tudományos szocializmus mutatkozik. Köztes tartományok is azonosíthatók, mint a szociobiológia, humán etológia vagy épp *Marvin Harris* kulturális materializmusa. Ha tisztán az infoszféra felől tájékozódunk, rátalálunk a strukturalista vagy a kognitív antropológia, a kulturalizmus vagy a szimbolikus interakcionizmus elméleteire, mely elméletek a valóságot is elsősorban a kultúra által teremtett, jelentéstelített világgént értelmezik.

Az egyetemes E-K-O gúlán belül minden egyes ember saját E-K-O-ba fogalódik, és ha a Római Klub egyik jelentése föld-űrhajóról írt, akkor ezeket a személyes E-K-O-kat nevezhetnénk afféle „szkafander” E-K-O gúlának.



X(T>sz>T) - gyűjtő-állás-vadász társadalom
 U(sz>sz>T) - városias, szociokratikus társadalom
 V(b>sz>T) - technokratikus ipari társadalom
 Z(i>sz>T) - posztindusztriális információs társadalom
 Öli. t. sz. T) - ökológiai információs társadalom
 Y(i. t. sz. T) - földműves társadalom

Történelem az E-K-O terében

Az E-K-O súlypontjának mozgása maga a mindenkori modernizáció, az eltérő E-K-O logikák közötti konfliktusok világa, ahol az egyik szféra dominanciája alágyírhatja a másikat. Mindez valóságos ökoszisztémákat dúl szét, épít át. Erre példa e század nem egy döntése. A rendi világ elleni harcban nem volt elég az uralkodó házak megdöntése, át kellett alakítani az infoszférát, a földrajzi, természetrajzi teret és a szocioszférát is. Így volt ez a Romanovok megdöntése, a bolsevista „forradalom” esetében és így volt a

Habsburg birodalom felszámolásakor is. A sorsunkat meghatározó párizsi békeszerződések felbontották a Kárpát-medence öt géniusz szellemében tagolt, mégis egységes E-K-O terét. A vízgyűjtő rendszerként, kulturálisan, gazdaságilag és szociálisan is szerves teret a versengő és győztes technokratikus E-K-O érdeke szaggatta szét anti-ökológikus és a néprajzi határokat is semmibevevő ál-nemzetállamokra. A technokrácia az absztrakt (így homogén) nemzetállam, vagy kommunista osztályhazák elérhetetlen vágyképzetével helyettesítette a valódi szervesen kialakult népcsoportokat a helyi tájhazák romlását, szenvedését okozva.

A Kárpát-medencei E-K-O gyógyulását is csak e közösségek közötti szerves kötelek helyreállítása hozhatja meg, mely újra bioregionális és szociokulturális E-K-O egésszé szervesíti a térséget. Mindez csak akkor lehetséges, ha E-K-O súlypontja újra középre kerül, tehát a természeti, bioregionális érdekek, hatások, a szocioszférikus hatások, és a technoszféra és az infoszféra hatásvektorai egyensúlyba kerülnek. Ez a történelmi E-K-O-lógia azonban részben a geopolitika világa is.

De ez az E-K-O történet is átalakul az ezredvégén, a globalizáció új E-K-O szerkezete helyezi a szocioszférikus tartalom látszólagos túlsúlyával mesterségesen létrehozott nemzetállamokat egy másik virtuális térbe, a technológiai, információs vektorok gigantikussá növelt erőterébe, alárendelve, romantikussá fokozva le az avuló célokat.

A „makro” E-K-O-k ökológiája tehát maga a világtörténelem. Az összegzett, az eredő E-K-O sztorija egyben az emberi kultúra evolúciós/devolúciós története.

Az E-K-O folytonos súlypontváltozásai ellenére egy dologra emlékeznünk kell. Az eredő E-K-O mélyén szinte minden evolúciós E-K-O állapot egyidőben létezik, éppúgy mint ahogy szervezetünk őrzi fejlődéstörténetét, élő archeológiáját hierarchikus alárendeltségben. Az újabb funkció kiesése az ősbib reflexek feléledéséhez vezet az idegrendszerben. És így lehet az E-K-O rétegeiben is. Ha a „high tech” társadalmat tápláló „kábel” kihúzzuk az aljzattól (lásd olajválság, tőzsdekrach stb.), akkor az ősbib E-K-O, az önellátó „naturálgazdálkodás” kerül előtérbe. Erre példa a háborús helyzetek világa, és ez fenyeget az energiaforrások kimerülése esetén is, vagy egy a szállításokat megbénító hirtelen és tartós pénzügyi válság esetén is. Ezért a földműves létformához való tömeges visszalépés – a *Theodor Roszak* megfogalmazta rurálisizáció akár életmentő lehetőség is lehet. Talán ezért is kell életben tartani a hajdani tudások javát.

A koevolúció stációi

Milliárd személyes E-K-O összegződik monumentális háromszög oldalú piramissá, nemzedékről nemzedékre új történelmi designnal. Az E-K-O története a kultúrák története is. Az E-K-O fejlődése a gúla csúcsait képező metaorganizmusok, azaz a geno- és a memoszféra koevolúciója.

A zsákmányoló vadász tárgyai, gondolatai, társas világa a természet által uralt jegyeket hordozzák, és igaz ez a „művelt” természetet teremtő paraszti létre is, mely mértékében, és méltóságában mélyen természetelvű. Hiedelmeit, tárgyait, viseletét, ünnepeit illetően is. Az ökológiai antropológia képviselői, *Rapaport* és *Vayda* mutatta ki a

természeti népek, így a tsembaga maringok között, hogy a környezet kényszerei, a környezettel való közvetlen feedback ciklikus folyamatai tükröződnek a szokásokban, a ritusokban, még a háborúzás, az állattartás és a demográfiai önszabályozás összekapcsolódásában is. A természet, a nap- és csillagállások ciklikus változásai jelennek meg a természeti és a szocioszférikus E-K-O ünnepkörében, hiedelmeiben: az infoszférában. De nomád eleink szocioszférikus szerkezetében is természeti vagy akár kozmikus jelképrendszer ölt testet.

A háziasított természet - a neolitikus kezdetek

Az eszközkészítő embert a tárgyi, társas és fogalmi világok héjai fogják erőterekbe és bővítik a biohatárokat áttörve az emberi lét terét, *niche*-ét. A niche kiterjesztése egyben a techno-kulturális alkalmazkodás változékonyságának növekedését, és fokozódó függetlenséget is jelent. A fokozódó függetlenség egyben a technológiai dimenzióba vont természet arányának növekedésével jár együtt (földművelés, pásztorkodás), mely a gén-, és mémszelekciót befolyásoló tényezők dominanciáját lassan a techno-, szocio- és infoszférikus tényezők felé kezdi eltolni. A háziasított természet azonban még biztosítja a természet és a techno-ideo-szocioszférikus ökörendszer egyensúlyát. A hely hordképességének határai önkorlátozásra készítetnek és gátat emelnek a szennyezésnek és kedveznek az újrafelhasználás, visszaforgatás gyakorlatának. A kényszerű egyensúly, a technológiázott természet és a természetelvű technológia a hiedelmekben és a társas világban is egyensúlyra készítet. Ez a *Tao Te King* világa. Az Út és az Erény, az egyensúly, az arany középút bölcsessége, az E-K-O idillje, a bentfoglaltságok egymást erősítő dinamikus egyensúlya.

Az élelemforrások növelése és raktározása az alternatívák növelését, nagyobb rugalmasságot és függetlenséget jelentett és egyben magával hozta a környezetpusztítás nagyobb potenciálját is. A háziasítás forradalma a túlnépesedés hübriszt is magával hozta.

A szocioszférikus E-K-O

Az E-K-O szocioszférikus korszaka a várostársadalmaktól ível a gépkorszakig, a technoszféra kezdetéig: Wyatt szövőgépezetéig és Watt gőzgépéig. Rendi, szociomorfi világ ez. Lám az istenek is hierarchikus rendbe szerveződnek; Héra és Zeus, Júnó és Jupiter családökológiai kalandjai mitológiai foglalatot kínálnak az emberi társas világ önerejébe vetett hitének. Az emberi társas lét törvényei, a szocioszféra szeretettörvénye Buddha és Jézus tanításaiban transzcendens ökoetikájával nő kozmikusá.

Az E-K-O belvilága átrendeződik, tárgyak, ideák, szerepek, intézmények niche-i nyílnak, csukódnak, változó ökörelációk rendezik át e teret. Az E-K-O-ban élő elmúlt világok, a törzsi kultúrák, természeti létformák szélre szorulnak vagy betagozódnak, esetleg új szerepkörben térnek vissza.

A természet kényszerei és korlátai közül szabaduló városlakók már az infoszféra és a tárgyi világ ökörendszerével szimbiózisban juttatják uralomra a természetet „legyőző” mitikus szándék foglalatában és despotikus birodalmak képében a szocioszférát. A városállamok és városbiro-

dalmak kora ez. A falvak fölé emelkedő „prédáló” város már nincs a természettől közvetlen függésben, létfeltételei szocio-logikusak, a szocioszféra öko-relációi: a csere, a dominancia és az integratív kötelékek keretében jutnak érvényre. A szociokratikus társadalmak a hatalom szakrális legitimitációjával rejtik el pusztán szocio-logikus lényegüket.

A kasztársadalmak, a rabszolgatartó hatalom, a vassallus társadalmi szerződés, a lovagi, rendi világ, a mandarin hierarchia, a csinovnyikok cári hivatalnokvilága mind-mind a szociokratikus berendezkedés alakváltozatai. A szocioszféra érdekei uralkodnak az infoszféra és a technoszféra világa fölött is. A konfucianizmus és az etikus vallások és politikai legitimitációt nyújtó eszmék, legendák, mítoszok és krónikák mind a szocioszféra egyensúlyát biztosító és konzerváló tényezők. Ugyanez mondható el a szociokratikus uralmat, hatalomkoncentrációt biztosító leleményekről, a vízáttemelő zsiliprendszerek technológiájáról vagy a lovag rendi hatalmát biztosító, a ló erejét a páncélos lovagra átvivő kengyel szerepéről. Itt mindenütt a szociokrácia uralja a technológiát, de szükség esetén korlátozza is azt.

A technológia alárendeltségére utaló példa, hogy a portugál közvetítéssel Japánba eljutott lőfegyver ott évszázadokig nem jut szerephez, mert elterjedése az adott társadalom hatalmi rétegződését felborítaná. Ahogy az is gyakran idézett példa, hogy a mandarin társadalom Kínájában hiába fedezték fel előbb a papírt, puskaport, e lelemény más utat járt, mint Európában.

A természet feletti uralom még nem teljes, de a természettel együttélő emberek alávetése igen. Érdekes, hogy a szocioszférikus dimenzió ereje képes a technológiai fejlődést is lassítani. Így a rabszolgatartás megszilárdulása, mely jellegzetes szocioszférikus energiaforrás és létforma a munka és a technológiai fejlesztés leértékelődéséhez vezetett hosszú időre olyan leleményes kultúrákban is, mint a hellén műveltség volt.

A technoszféra uralma

A technoszféra hatalmát az infoszféra változásainak (könyvnyomtatás, a mechanikus világkép forradalma: Galilei, Bacon, Newton, az enciklopédisták stb, szekularizáció) és egy végtelen absztrakt információhordozónak, a pénznek köszönheti.

A technoszférikus E-K-O arculatát az erejét megsokszorozó fosszilis erőforrások és a gőzenergia, dinamit és a nukleáris energiaforrások titka, a kényelem és az összpontosítható és óriási egyenlőtlenségeket teremtő erő rajzolja ki. A világ már nem a rejtelmes isteni jelentések könyve és nem is emberközpontú szerkezet, hanem megismerhető óramű, melyben az ember széli, jelentéktelen szereplő. Az ember- és természetfölöttiség fausti illúziója és az erőszakos siker találkozik. Az új E-K-O óriási óramű, hatalmas gőzgép és a pőre, embertelen érdekek dzsungele. Francis Bacon számúzi a természetet az Isteni jelentések világából és számúzi Istent a mechanikus kozmoszból. A kultúra istenes és emberies tartalmai pedig a gyanú hermeneutáira várnak, Nietzsche, Freudra, Marxra – a leleplezésre.

A technoszféra alávetettjei közé kerül a természet mellett a radikálisan átalakuló szocioszféra is. A mechanikus

E-K-O-nak a társas világon vett első győzelme, a szövő manufaktúrák első valódi áldozatai a földjükről elkergetett parasztok. *Morus Tamás* „emberevő birkái” nemcsak Angliában pusztítják el a parasztot, a bekerítési mozgalmak, a technoszférikus „nagy menetelés” áldozatai *Steinbeck* farmerei és az ukrán és kaukázusi éhenhalasztott parasztmilliók is. Persze ebben az új világban velük vesznek hajdani uraik és a hajdani értékek is. A gépi háború is a puska-por korszakváltásával söpri le a szocioszférikus hadi ere nyeket. Az ágyúgolyó, tank, termonukleáris vagy csillagháborús fegyverzet: a technoszféra uralma társadalom és társadalmak, a szocioszférikus E-K-O fölött. Tehát a második, „megművelt” természet helyét ebben az utóbbi, már csak évszázadokban mérhető korszakban az „alávetett, kizsákmányolt” természet foglalta el. A szocioszféra is hasonló sorsra jutott, ahogy azt a különböző jelzős kommunista vagy nemzetiszocialista gazdaságtársadalmak tömegeket termelői és fogyasztói alárendeltségbe szorító logikája mutatja. Igaz ez az osztályharcos illetve nemzeti hivatkozású technokráciára egyaránt. A technokrácia hatalmát szocioszférikus retorika mögé rejti. Bár a látszat ezek esetében a szocioszféra és az infoszféra kontrolláló szerepe volt, a faji retorika antihumanizmusa, a militarizmus gazdasági érdekűsége, vagy a kollektivisták és ideokratikus szólamok ellenére tíz- vagy százmillió áldozatot követelő és a létező szocioszférát elpusztító állampárti államgazdaság jelzi, hogy ezek a totalitáriánus társadalmak az ideokráciák köntösében a technoszféra rémuralmát kényszerítették a hagyományos társadalmi létképletekre.

De a technokrácia szociális hivatkozása lehet a közösségeiből kihéjazott atomizált egyén jogainak totálissá tétele is és a kollektív jogok iránti egyidejű gyanú, mely lefegyverzi a közösségi önvédelem ösztönét; itt az egyén szabadsága nevében kerül a szocioszféra alárendelt szerephe.

Az emberi lét, érzelem- és ösztönvilág ipari-technológiai bekerítése és termelői-fogyasztói szubsztrátummá alakítása csak betetőzése a természettel való paraszti kiegyezés autonómiáját felszámoló bekerítési mozgalmaknak. A technokratikus E-K-O belső szukcessziója: gazdaság és társadalom korrupt egyezsége a természet rovására: a fenntartható fejlődés. Fogyasztói társadalom: kényelmes rab-szolgátság diszkontált jövővel.

A tárgyakkal, ideákkal szimbiózisban élő emberi létlogika szükségszerű következménye ez a természeti létformáról való lefűződés, mely a túlnépesedő emberiséget a gigantikus megapoliszokba tereli. A jelenség visszafordíthatatlan, hiszen jelenleg egy főre 1/4 hektár termőföld jut. Az ember egyetlen esélye, ha új dimenzióba szökik. Az új korszak Új Világába: a kibertérbe.

A negyedik, információs szakasz

Az utolsó, jelenleg is zajló átmenet látszólag a technoszféra dominanciáját mutatja, ezt a korszakot azonban az információs társadalom, a virtuális pénz és a virtuális valóság és a bioinformációs forradalom fogalma fémjelzi. Az ezredvég *high tech* információs korszaka is új önfelismerő jegyeket kínál e „poszt-modern”, „információs” globális környezet-ember organizmusnak.

Masuda professzor Computópiájától *Naishitt* posztin-

dusztriális információs társadalmának Megatrendjéig vagy *Alvin Toffler* írásaiig mindenki posztindusztriális, poszt-modern korszakváltásról beszél. Az információ kultikus tisztelete feltartóztathatatlan törvény az internet-tőzsde figyelésével lekötött nappaloktól a PC-házioltárok előtt eltöltött hosszú éjszakákig. Hiába figyelmeztet *Roszak* a gép-szolga hatalmára *Kurt Vonnegut* egy regényhősét idézve: *aki versenyre kel egy rabszolgával, maga is szolga lesz.* Az információszféra már nem a gép hatalma, hanem egy új narcisztikus dimenzióé, az emberi elme tárgyiasított – bár önmagát kétségtelenül lefokozó önszeretetéé. A másik forrás pedig az emberi elme – a huszadik századi nyelvfilozófia, ismeretelmélet, mesterséges intelligenciakutatás és a kognitív tudományok által kétségtelenül megnövesztett – önismerete. A *Herbert Simon*-i beismerés, a korlátozott racionalitás sajátosan mond búcsút az Ész korszakának, hogy helyet csináljon a kiterjesztett Ész komputerizált korszakának. A felvilágosodás korszakát a bonyolult rendszerek elemi gondolkodással követhetetlen viselkedése, a valóság „counter-intuitív” működésének bevallása zárja le. Csak most a természetfölötti jóindulatát kereső hajdani kétségbeesés a tárgyiasított és hatalmasan felfokozott képességű, bár igen egyoldalú elme-modelltől vár megoldást. A belé vetett bizalom igen irracionális, bár a kapott figyelmeztetések komolyan vétele is elmarad.

Bináris kultúra jött létre; szám és betű újra egy, az informacionalizált környezet az E-K-O új ruhája: a média által elfoglalt privát szféra, a spekuláns pénzgazdaság győzelme is ezt hirdeti a reálgazdaság felett. Az új E-K-O anyagcseréjét új értékforgalom jellemzi, az elektromos pénz hatványozottan infopénz. A hagyományos pénzzel szemben a kor üzleteinek 90 %-a ilyen *jelpénzben* bonyolódik. A hajdani kistrészenyveseket, nyugdíjalapokat leváltó pénzügyi alapok (mutual fund, hedge fund) már a technokrácia szorításából kiszabadulva maguk diktálnak. A valuták, kamatlábak eltéréseinek potenciálját követve, az átváltási egyenletlenségek „meteorológiáját” kihasználva röptetik körbe a világon a szabadon mozgó infopénzt, maguk is aszályt, tornádót, vagy éppen termékeny monszont hocsátva az alávetett helyi gazdaságokra, sőt uralva a multinacionálisokat is. A reálgazdaságtól független pénz világa sokszorosán elvont, információs világ, olyan műveletek tere, mint a határidős kötések, a derivát piac, vagy az opciós műveletek világa azonban egyszerre ezoterikus is, nem jelenik meg ellenőrizhető könyvelési adatként. A jelpénz nem tranzakciót szolgál, hanem maga is áru. A kamatelv teszi ezt az árut a szó több értelmében is természetellenessé. A mai tőzsdén egyébként számos, évtizedekkel korábban még törvénybe ütköző, de mára törvényessé tett művelet még fokozza is ezt a természetellenes és gazdaságellenes pénzforgalmat. Ez a pénz tisztán infopénz. A derivatívok piacán való kereskedés maga is az infoszféra dominanciáját fémjelzi, ebben jellemző munkaeszköz a személyi számítógép. A *program-trading* fogalma maga is a számítógépes adásvételt fémjelzi.

A világ pénzpiacain forgó pénz jelentős része a fekete, vagy szürke gazdasághól származik, mosott pénz, nemritkán drogpénz, egy másik virtuális valóság egyenértékese. Az új pénzgazdaságban kerengő több ezer milliárd dollár

egyik forrása kétségtelenül a bűn világa.

De a virtuális valóság nemcsak a pénzgazdálkodás virtualitása. A mindennapi életnek is mind nagyobb részét foglalja le a virtualitás. Egy család idejéből már nemcsak a munkaidő, az üzlet rabol, hanem az ágyba vitt laptop, az Internet függőség, az info-tainmentnek nevezett tűzhelyzet is. Az infoszféra uralma ölt testet a házi nevelő szerepébe bújt agresszív és primitív plug-in drog szoftverekben, és a városi láthatárt kisajátító óriás plakátok, az élő divatidolok, kirakatbabaistennők által is. A másik oldalon sose látott információs egyenjogúság, a lehetőségek, a távoktatás kínálati képzettség demokratizálódása az ellensúly, a nyereség.

A társadalom új győzteseket ünnepel: a „cover társadalom” kulisszái elfedik az átrendeződés veszteségeit, a győztesek a média uralásával könnyedén fogadtatják el az elfogadhatatlant. A nagyságrendekkel magasabb fizetést kapó tanácsadók, facilitátorok, tőzsde-spekulánsok, virtuális valóságmérnökök mind-mind az információipar új rendjének egyszerre munkaholista és hedonista szerzetesei. A technológiai robbanás, az infoszféra forradalma azonban a munkanélküliség folytonos növekedésével jár együtt. Az infoszféra dominanciája a technoszféra fölött egyben deindusztrializációt is jelent. Kiürülő, leromló ipari városokat, és a szolgáltatászféra felé vándorló tömegeket. A szolgáltatások, oktatás, egészségügy, management, a szórakoztató ipar, a szervizvilág szintén az infoszféra övezete. Ma a technoszféra, a tudományos kutatás, az informatika és a természeti válság egyaránt egy új minőséget emel uralkodó pozícióba, melyet joggal nevezhetünk infokráciának.

Nyugat új Újvilága a kyberspace, melybe McLuhan médiatere folytatódik. A global village lakói a rükrön át lépnek PC-Alice csodaországába. Ezek a helybenutazások embermilliókat lokalizálnak életidejük kiszámíthatóan nagy részében. Tér és idő megváltozik. A kommunikáció fejlődése a turisztika mozgásszabadsága mellett a létfenntartás helyigényét hatalmasan beszűkítheti - gondoljunk csak az otthon végezhető számítógépes munkára. Az fiziológusok szerint a kor fiatalja – hacsak nem sportoló – száz év előtt élt elődje idejének 1%-át tölti mozgással. A szabad idős röghözkötés eszköze a szórakoztató elektronika, mely szinte minden érdeklődést, ösztönöveget kielégíthet a virtuális valóság, a látszatvilág révén. Úgy tűnik, hogy a túlnépesedésre adott adaptív válasz eszköze lehet az egyének atomizálása, lokalizálása, immobilizálása. Valóságos szocialitás helyett kibertársas tér segít a kollektív magányon. Számítógépes háziállatprogramok utánózzák, indukálják a gondoskodó szeretet érzését, virtuális szeretők teszik egyirányúvá a szexualitást, és minden pótolható, ahogy Brandon Lee esetében a forgatáson meghalt színészt önmaga számítógépes szimulációjával helyettesítették. A virtuális számítógépes kópia szabadon jár kel időn és téren át, mint a Forrest Gump című filmben.

Ha a technokrácia győzelméhez a paraszt bekerítése kellett, az infoszféra győzelmének mellékterméke a lélek bekerítése. Az ösztönvilág, a tudattalan bekerítése is az információs technoszféra: a szórakoztató elektronika, távközlés, plug-in drogok, sőt a kémiai drogok eszközeivel történik. A virtuális valóság technológiai fejlődése különö-

sen alkalmas az atomizált tömegtársadalom lokalizálására. Az info E-K-O kora a kognitív terek, és a virtualitás nagy felfedezésének kora.

Még alvilága, a drogüzelmek övezete is a lelket, a tudatot keríti be, a sokarcú lelki éhséget, motivációkat „gyarmatosítja”. Ez az új columbusi kor azonban kivonva vonja be az egyént, aki önként mond le evolúciós E-K-O alkatáról, és az új virtuális környezeti szférák nemritkán mozgásszegény, elmagányosodott, érzelmileg frusztrált, betegségképző világába merül.

A személyes E-K-O és a belső gúla világa

Fordítsuk figyelmünket most az egyéni E-K-O-k világa felé, mert a környezeti hatások valójában a személyt, s nem egy elvont közösséget, vagy magát az emberiséget érik. Eltérő E-K-O-t formálhat a neveltetés, a társas tér vagy az új technológia. Más a családi házas, és más a panel E-K-O. Az épített környezetben lakó program a lelket is meghatározza. A magatartás nyomóformáit találjuk a designerek, várostervezők, építészek, közlekedésmérnökök, politikus döntéshozók kezében. A környezetben fogalt *behaviour setting* rejtett meghatározóival beszövi világunkat. Elég elfelejteni a tervezett lakásból a közös ebéd tágas terét vagy beépíteni a televízió házioltárát, már felbontottuk a családot. Az angolszász egyetemeken mindezt, mint humán ökológiát, majd mint a *home economics* tudományát oktatták. Az ökodezign lényege éppen az, hogy a tervezésben a tárgyak, épületek természeti, szocioszférikus, techno-, és infoszférikus vektorait kiegyensúlyozzák, hogy E-K-O súlypontja középre kerüljön, és ezzel maga az ember is E-K-O középpontjába jusson. Példa erre az élő építészet, a természetelvű tárgytervezés, a biotechnológia sok-sok eredménye, vagy a neurális komputer fejlesztési törekvései. De a személyes E-K-O tudománya az ökopszichológia is, vagy a nyelv ökológiája is.

A belső E-K-O világa

Goethe írja: *A természetnek sem bőre, sem burka nincsen: egyszerre találod kívül és belül.* Így van ez környezetekkel is. *Mirandola* emberét a vegetatív, az érzéki és a szellemi régiók környezik, hívják. A reneszánsz bölcselő akaratlanul az E-K-O belső magváról is beszél. A külső és belső környezet hatásait „mediatizáló” közegről. A külső és belső világ közé helyezett tükör „foncsorrétegei”, a szellem foglatát képező agykéreg, az érzékiség kéregalatti központja, a limbikus idegrendszer, és a vegetatív idegrendszer mélyrétege a növény, állat és az „égi lény” létformája, a bennünk feltorlódott és együttélő evolúciós rétegek szerves egésze. Tudnunk kell minderről, mert a felszín rejtette mély éhségei gyötrik a látszatra jóllakatott felszínt. Az egészséges környezet – *Valerius Geist* etológus-designer szerint – az, amihez évszázadok alatt az emberi szervezet biológiailag és lélektanilag is alkalmazkodott. Elménk minden művelete – ha sűrítve, ha jelzésszerűen is – lejátsza a neurológiai evolúció hőstörténetét. A gondolat „mikro-genezise” (*Jason Brown*) éppúgy rekapitulált „filogenezis”, amint azt az embriók összevetéséből *Haeckel* az ontogenezisről állította.

E-K-O magva a kifelé és befelé is reflexív idegrendszer ökoszisztémája. E-K-O-t aligha ismerhetjük meg az ideg-

tudományok, a kognitív tudomány nélkül. A központi idegrendszer kognitív világa a memoszféra magvát képezi, ahová a biológiai evolúció visszahúzódik, hogy – *Popperrel* szólva – hipotéziseink haljanak meg helyettünk. Ez a világ, a nyelv ökoszisztémája a társas világ belső magva, idézzük csak a *Sapir-Whorf* hipotézist vagy *Karácsony Sándor* életművét. Sőt – *Heideggerrel* szólva – a lét háza a nyelv, és *József Attila* szép képével: *a nemzet közös ihlet*. A test belvilága is az E-K-O része, belső környezeti gúlája. A belső természetünk része az ősóceán összetételét idéző szövetnedv, a szervezetünké vált sejtmag nélküli mitokondrium, a csillós és falósejtek, vagy a bélbaktériumok, de a techno E-K-O protézisei, vagy a pacemaker, vagy a nanokibernetikus technológia kínálta eszközök is e belvilág technológiai alkotói, ahogy az eszmék, hiedelmek a belső ideavilág elemei. A bennünk lakó személyiségrészek, szerepazonosságok, disszociált Én-állapotok is szinte társas világot alkotnak, önismereti gyakorlatok, pszichoterápiák segítenek e világba behatolni.

Az E-K-O belső zónája:

az alkalmazkodás szervező algoritmus

Ami kint a világban történik, az történik belül is. Az alkalmazkodás biokulturális drámáját, az E-K-O műfajának tekintjük, az orvosi antropológia tudománya beszéli el nekünk a dramaturgia mikéntjét. Azt hogy az Ént belülről környező zsigeri, társas-lelki, koncepcióökológiai világok is egymással öko-viszonylatokat alkotó organizmusként viselkednek, a pszichoszomatikus orvoslás tényeiből ismerhetjük meg. Egy testi betegségben éppúgy közrejátszhat klimatikus befolyás, mikrobiológiai kórokozó, a génekben kódolt hajlam, a gazdasági ínség hozta hiányok, a kulturális hiedelmek kiváltotta félelem, lelki kilátástalanság, a társas támogatottság hiánya, depresszió vagy tanult tehetetlenség és sokszor mindez együtt. Nem csoda hát, hogy a testi-lelki egészségre így ható környezet a maga szelekciós hatásaival ilyen jó evolúciós designer.

A veszteség, szociális bizonytalanság, tehetetlen alávettség betegségeket okozó hatása jelzi, hogy a külső ökoszférák befolyásolják a belvilág E-K-O szféráit. A testi betegségek lelket, szociálpszichológiai magatartást befolyásoló erejét sem kell magyarázni. A kül- és belvilág közötti hálózatos kölcsönhatás ökológiai példái ezek. A gondolatok gyógyító vagy romboló, megbetegítő szerepe is jól ismert, sokszor megtapasztalt valóság. A belvilág körfolyamatai az Én számára éppúgy tárgyyszerű környezeti valóságot jelentenek, mely a mélyből sokszor ijesztően idegenként támad. A belvilág gúlája és a külvilág gúlája közötti információs háló, ökoviszonylatos kapcsolatok teszik az E-K-O-t az egyes ember legszemélyesebb, legindividuálisabb állapotává. Ezért beszélhetünk külön általánosságban elvont, ha tetszik eredő E-K-O-ról, s a konkrét sokmilliárd személyes E-K-O-ról is. Az E-K-O nem csupán az Én szka-fandere, az E-K-O az ember valódi külső-belső kiterjesztett valósága. Az E-K-O genezise, a születő ember és környezetei közötti szerves kapcsolatrendszer újratermelődése, újra-teremtődése.

A belső E-K-O élet- és kórtana

A személyes E-K-O tér belső dinamikáját észleljük a stressz folyamataiban testet ölteni. A személyes E-K-O belső héját képezi ez a csatoló zóna, a „stresszmező”. *Parkes* szerint a környező világ körülményeiben beálló változások a személyes világot, a személyes „életteret” érintik. Ez „a környezet azon részeiből tevődik össze, melyek az Énnel kölcsönhatásban vannak és melyekkel kapcsolatban magatartása szerveződik; személyek, birtokolt javak, az otthon családias világa, a munkahely, és persze a személy teste és lelke is, amennyiben ezekkel kapcsolatban az Én távolságot teremt”. *Parkes* képe is az E-K-O-t idézi. A stressztérben közvetítődik a környező szférák változása az Én belső környezetére, de körbehullámozik a változás a többi szférán is. Az olyan változások, mint a gyász, a munkahely elvesztése vagy az elvándorlás a személy „életterének” számos vonatkozását érintik, így a társas kapcsolatokat, a foglalkozási viszonyokat, a gazdasági biztonságot, az életkörülményeket hogy aztán visszacsatolódva váltsanak ki még elhúzódebb stresszválaszt.

Ökopszichológia

A környezet észlelésében fontosak a sokszor igen egyszerű és ősi „kulcsingerek”, melyek összetett magatartásválasz sorozatot is kiválthatnak, másrészt fontos a környezeti hatások mintázata, összképe is. A környezet mintázatait, alakzatait érzékelő észlelési folyamatok is méltán foglalhatók össze az öko-percepció fogalmában. Az észlelés Gestalt jellege is öko-logikus, *Laura Sewall* fraktál-észlelésről beszél. Az Én és a környezetei közötti legszorosabb kapcsolat talán az énkiterjesztés állapota. Az énkiterjesztés határai magának az E-K-O-nak a határai is lehetnek.

Azonosulás, énkiterjesztés, beleélés, birtoklás, szolgálat és szolgaság, uralom, szakértő kontrol, irányítás, újítás, alkalmazkodás, szimbiózis, élősködés, stressz – olyan szavak, melyek az Én és környezetei közötti kapcsolatok tartalmát, viszonyait minősítik.

A környezethez való viszony (öko)logikáját az E-K-O tetraéder terébe foglalt szülés, az anya- gyermek viszony, és a „bevésődés” alapozza meg. A szülésre és az anya-gyermek viszonyra hat a klíma, a technoszféra adottságai-val és kényszereivel, a hiedelmek, ideák világa és természetesen maga a szocioszféra is. E-K-O-nként módosulhat az anya-gyermek viszony éghajlatonként, a természeti és a technológiai vagy épp az infoszférikus környezeteknek megfelelően. Mindez a felnőtt Én környezethez való viszonyulásának logikáját, kötődő vagy elidegenedett, empátizáló vagy pszichopátiás beállítottságát is meghatározhatja.

A paraszti E-K-O világában a kötődést segíti az első hat hét védelme, a *Boldogasszony ágyában* háborítatlan anya-gyermek kapcsolat. A kötődő, ragaszkodó attitűdöt erősítő korai tapasztalatok ezek.

Más anya-gyermek kapcsolatot teremt az északi klíma, és mást a testen hordozásnak kedvező déli; más a gyűjtögető E-K-O anya-gyermek kapcsolata, és más a parasztié. A technokratikus világra jellemző a kórházi szülés, a korai anya-gyermek szimbiózis megzavarása, a gátolt kötődés kialakulása. Az elhanyagoló, vagy büntető anyai magatartásra adott gyermeki válasz, a baby sitterrel pótolta anyai

szerep nyomán a csecsemőben kialakuló gátolt kötődés állapota a fogyasztói társadalom kicserélhető mobil és kötődésképtelen, empátiahiányos emberében kódolódik. Az ilyen korai szociális sérülés nyomán a felnőtt kiszolgáltatottá válik a szenvedélybetegségek iránt és a munkaholizmust is ide kell értenünk.

A természet esélyei és a techno E-K-O

Az otthonlétet oldó, győztes, de öncsapdájában fogoly globalizáló ipari és posztindusztriális E-K-O a tárgyi-eszköz világ által uralt alkatával nem a dinamikus egyensúlyok rendszere, hanem egy pozitív visszacsatolásokkal felpörgetett technoszférikus eszkatológiába sodorja saját belső folyamatait. A természettel alkotott egyensúly elvesztése az ezredvégi globális E-K-O lényege.

Ez a technoszférikus uralkodó és élősködő E-K-O megvesztegető, látszatkényelmének ára óriási energiapocsékolás. A régi kínai közmondás jut eszünkbe a kerekes kút kiötlésének tragikus következményéről: a könnyebbség ára az, hogy a vizet merő már nem érzi a felhúzott víz valódi súlyát. A technoszférikus E-K-O az érzékelés csalóka válságvilága. A technokratizált anya-gyermek viszonyban nevelődött gátolt kötődésű, empátiahiányos döntéshozó figyelme a tözsclemutatókról aligha terelhető a társas világ segítségkérő jelzései, vagy a természeti környezet mind fenyegetőbb válaszai felé.

A technokratikus szülés során megsérült szocialitás miatt drogéhes lélek egyszerre teszi a drogipar nyersanyagává emberek tömegét és segíti közvetve, hogy az ilyen drogprofit pénzmosodákon keresztül azt a többletpénzt felduzzaszt-hassa, mely a reálgazdaság világát térdre kényszerítve teremti meg az absztrakt pénz hatalmát, és lök még több munkanélkülit a bűn világába áldozatként vagy tettetársként. E-K-O változó alkata változó önfenntartó köröket is jelent. Az infoszférikus E-K-O-t a tudáskultusz ellenére ezért szöheti át mindennél inkább a bűn virtualitása.

A természeti és társadalmi héjaiból kihéjazott, és a technokörnyezet felé sodort, elidegenedett ezredvégi egyén számára az új E-K-O nem kínál idilli visszautakat. Ez a technoszférikus világ új menekülési utat választ maga számára. Az információs kiber-highwayt, a virtuális valóságot kínálja a benne foglaltak számára. Az információszféra, az információs társadalom a meghirdetett új evilági mennyország a technokraták számára éppúgy, mint az ilyen – egyébként a családból, a jogosan jussolt természeti környezetből egyaránt kihéjazó – tárgyakra éhes narcisztikus léleknek. Ez az elmetér az ember gondolkodó lényegét korrumpálja a mindenhatás, mindenhová eljutás – reklámmal mesterségesen felszított – illúziójával. Valójában mindez az örök kíváncsiság gyarmatosítása is, az intellektus mozgatóinak nyersanyaggá tétele, ez táplálja a távközlési profitot. A veszteséglistán az átvirasztott éjszakák biológiai hiányai, a családi érintkezés beszűkülése, a természeti élménykereséstől növekvő távolság szerepel.

Az ipari, mechanikus világon túlfordult E-K-O gúla új esélyei között szerepelnie kell azonban egy másik szcenárióknak is. Az információs társadalom távlata: a bioinformációs társadalom látomása is ennél válaszótnál ágazik le. Sikerül-e hajdani „paraszi bölcsességgel” egyensúlyban

tartott öko-logikus E-K-O-t létrehozni az infoszféra dominanciája által kínált lehetőségekkel. Azaz az „új szövetség” ember és ideák, információfeldolgozás között segít-e a technoszféra és az eddig nyereséglelő, és lerakó helyé vagy fogyasztóvá degradált természet és társadalom közötti korlátozó egyensúly létrejöttében.

Az egészséges E-K-O-t a négy környezeti szféra, és a benne foglalt ember, emberiség egyensúlya, szimbiózis jellemzi. A négy vektor olyan egyensúlya, mely az E-K-O gúla súlypontját középre helyezi. Az ország is ilyen E-K-O, melyben a szervesen kialakult természeti környezet, a szerves és hagyományos társadalmi ökoszisztémák, a hagyományban foglalt és a kortársi ideák, és a technológia Én-azonosságot hordozó összhangzást mutat. Ez a bioregionalitást, a nemzeti, mélyműveltségi hagyományokat, a hagyományos emberi közösségek rehabilitálását és természet és emberbarát technológiát egyeztető szerveség föld és ember, szellem és mű szervesülését jelenti. Mindez empátias személyiségfejlődést, anyához, anyanyelvhez, anyaföldhöz kötődést szavatoló zavartalan természetes szülési folyamatot, anya-gyermek kapcsolatot igényel.

Az egészséges E-K-O az emberi alkalmazkodás evolúciós történetét tiszteletben tartó egészséges civilizációs környezetet, nagycsaládot, szociális támogatást, a mozgás-szükségletek kielégítését, kommunikációgazdag, játékos emberi kapcsolatokat, az E-K-O harmóniájával összhangzó hitet, az emberi hajlék biztonságát, a „mindennapi” természetes, vegyszermentes étrendet – és sorolhatnánk még a listát – követel.

Olyan E-K-O-t melynek belső dinamikája nem a leküzdhetetlen stresszorok uralkodásán alapul, nem a tanult tehetetlenség, a feladás, lemondás belső E-K-O-t pusztító, betegségkeltő szenvedés nyelvtanán íródik. Olyan E-K-O ez, melynek belső anyagcseréje az ökológikus gazdaság szövetébe fonódik. Az egészséges, szerves E-K-O szellemében tervezni természetelvű, a hagyományok nyelvén érlelt, a szerves közösségek hermeneutikai terébe illeszkedő, szelid technológiákat mozgó öko-logikus designer beállítódást igényel. Bentfoglaltságot a dekonstruktív kihéjazottsággal szemben, az E-K-O mértékét a megvalósíthatóság önkényével szemben.

Az E-K-O-nak ez az új szövetsége a termőföldet a gazdától elidegenítő „bekerítési mozgalmakat” kizáró; szerves és a termelők és a környező természet és a kulturális környezet biztonságát, harmóniáját garantáló; testi, lelki, szellemi otthonlétet és énazonosságot szavatoló; a lélek önrendelkezését az ezerarcú drogtól védő törvényességet sürgeti. Olyan törvényességet, amely az absztrakt monetáris érdekekkel szemben E-K-O szerves szükségleteit részesíti előnyben, s amely a folytonos dekonstrukcióval szemben az otthonosság garanciáján alapul.

Az E-K-O sorsa a haeckeli (monista) ökológia eredeti értelmében az anyagi s a szellemi világ teljességében értelmezhető csak. Az *Isten* szó akkádul egységet, talán a kezdeti és végső egészet jelöli. A végső kérdés: az E-K-O és az őt kívül-belül környező Teljesség, az Isten pán-ökológiájában békére és kegyelemre, a vágyott szimbiózisra rátalálunk-e. Az Isten és ember közé ékelt élő szerkezet, a gúla harmóniája Isten és ember békéjének feltétele.